

de Drents - Groningse Onlanden

nummer 11, december 2010

Voorwoord

Verboden stil te staan! Dat veelzeggende bord kwam ik tegen langs de Roderwolderdijk. Op één plek was de veengrond daar blijkbaar zo slap dat de zware zandautos ernstig gevaar liepen weg te zakken als ze ook maar even aarzelden.

Hetzelfde bord had dit jaar ook bij de ingang van Informatiecentrum de Onlanden in Roderwolde kunnen staan. 'Verboden stil te staan!' leek hier ook het devies, maar niet omdat men dreigde weg te zakken. In tegendeel, door alle mensen van Projectbureau, beheerders en aannemers werd keihard doorgewerkt om zoveel mogelijk gedaan te krijgen. Het resultaat is er naar. In het Leekstermeergebied zijn de kades zo goed als klaar en wordt er gewerkt aan de gemalen, bruggen en wegen. In de Peizermeden liggen de kades aan de noordkant al op hun plaats en is ook rond de Drentse Dijk het nodige werk in gang gezet.

Reden voor de haast is natuurlijk de deadline van 31 december 2011 die gehaald moet worden. Voor die tijd moet de waterberging af zijn, of althans in zijn geheel gebruikt kunnen worden. Lukt dat niet dan dreigen waterschap en provincie de subsidie van het Rijk (maximaal € 6 miljoen, eerlijk delen) mis te lopen. Een goede reden om haast te hebben, dus. Toch zit er ook een nadeel aan die haast.

De uitwerking van de Herinrichtingsplannen voor de Onlanden, waarover zo'n drie jaar geleden met alle partijen overeenstemming is bereikt, blijkt in de praktijk soms op problemen te stuiten; letterlijk (veenterpen) en figuurlijk (bezwaren van belanghebbenden). De praktijk blijkt weer eens anders dan de tekentafel. Voor de problemen moeten oplossingen gevonden worden en liefst snel ook, want de aannemer staat te wachten. Deze snelle oplossingen zijn vaak wel de meest praktische, maar lang niet altijd de beste. Zeker niet vanuit natuuroogpunt, terwijl in dit EHS- en Natura 2000-gebied de natuur toch zo veel mogelijk voorop zou moeten staan.

De gezichten van een aantal medewerkers van de natuurbeheerders zijn gaandeweg het jaar dan ook steeds zorgelijker gaan staan. Zelf heb ik er eerlijk gezegd ook steeds minder vertrouwen in dat de natuurdoelstellingen die men voor ogen had in het oorspronkelijke plan (een grootschalig doorstroommoeras met veel ruimte voor natuurlijke processen) nog voldoende gehaald gaan worden. Ik hoop dat de besluitvorming die het komende jaar nog gaat plaatsvinden niet tot gevolg heeft dat we straks blijven zitten met een opgepimpte noodberging, in plaats van een prachtig natuurgebied.

Ondertussen is er gelukkig nog steeds veel mooie en bijzondere natuur te vinden in de Onlanden. Deze Nieuwsbrief staat daar weer bol van. Veel leesplezier.

Inhoudsopgave

	<u>Bladzijde</u>
- Eelder- en Peizermaden in 2010 door Jacob de Bruin	3
- Slootplanten in het Leekstermeergebied door Roelof Blaauw	6
- Rietzangers (A. schoenobaenus) rond het Leekstermeer door René Oosterhuis	8
- They've got him! door Wim van Boekel	10
- Fluit dit kabinet terug! door Wim van Boekel	10
- de Broekenweering, een botanisch juweeltje door Willem Stouthamer, Inge Somhorst en Edwin Dijkhuis	11
- Speuren naar Sporen in de Onlanden door Aaldrik Pot	17

Colofon

Dit is een uitgave van Stichting **Natuurbelang de Onlanden**. De Nieuwsbrief wordt verspreid via de website van deze stichting: www.natuurindeonlanden.nl

Meer informatie over de stichting is te vinden op de website.

Aan deze digitale nieuwsbrief werd meegewerkt door:

Roelof Blaauw en
Aaldrik Pot Staatsbosbeheer
Jacob de Bruin Vereniging
Natuurmonumenten
René Oosterhuis Groninger
Landschap
Willem Stouthamer,
Inge Somhorst en
Edwin Dijkhuis KNNV Groningen

Samenstelling:
Wim van Boekel

Foto's gemaakt door:
Jacob de Bruin (blz. 3, 4 onder, 5)
Aaldrik Pot (blz. 17 en 18)
en **Wim van Boekel** (overig)

Copyright: de informatie en foto's in deze uitgave mogen gekopieerd of gebruikt worden, mits onder vermelding van de bron, tenzij anders wordt vermeld.

Voor meer informatie over deze nieuwsbrief kunt u contact opnemen met Wim van Boekel:
email wvanboekel@home.nl
telefoon 050 55 67 406 of
06 44 444 270

Eelder-en Peizermaden in 2010

door Jacob de Bruin, Natuurmonumenten

Het was een bijzonder jaar, ongeveer twintig jaar na de eerste verwerving gaan veel wensen van Natuurmonumenten in vervulling. De verwachtingen zijn hoog, want de randvoorwaarden voor een uniek en bijzonder natuurgebied worden gecreëerd. Met ruim 10 man heeft Natuurmonumenten dit jaar honderden dagen besteedt om het gebied zo goed mogelijk in te richten. Daarnaast niet te vergeten de inzet van Staatsbosbeheer, Groninger Landschap, Dienst Landelijk Gebied, Provincies, Gemeenten, waterschap Noorderzijlvest en vele anderen.

Koude start

Het jaar begon koud. Door veel ijs in de watergangen werd het gebied langzaam bemalen. Hierdoor ontstond er een hoog waterpeil en kregen we een kijkje in de toekomst wat het waterpeil betrof. Toen het voorjaar begon bleef het koud. De grasgroei was zeker de helft minder dan voorgaande jaren. Broedvogels waren ook zo'n twee weken later dan voorgaande jaren.

Broedvogels

We maaien de meeste percelen pas vanaf 15 juni, maar zelfs dat was te vroeg dit jaar. We hebben samen met onze vrijwilligers ons best gedaan het maaibeheer zo goed mogelijk te coördineren. Dit viel niet mee, vorig jaar hadden we de kwartelkoningin-invasie en dit jaar een laat broedseizoen. Komend jaar zullen we ons maaidraiboek verbeteren. Het is namelijk een van de grootste uitdagingen om in de toekomst het maaibeheer goed te coördineren. Er moeten honderden hectaren gemaaid en afgevoerd worden. De weersomstandigheden worden 's zomers extremer, waardoor er de laatste jaren vaak problemen zijn om het werk uit te voeren.

De aantalsontwikkelingen van de broedvogels gaan in dezelfde trend door als voorgaande jaren. Roodborsttapuit en Grasmus nemen toe op de flanken en de Veldleeuwerik blijft maar toenemen in de open kern. De weidevogels van vochtige graslanden, Grutto en Tureluur, namen iets verder af. In de open kern broeden nog zo'n 30 paar Grutto's en bijna 150 paar Veldleeuwerik. Van de Kwartelkoninginvasie van vorig jaar was dit jaar geen sprake, er werd nog slechts één roepende man gesignaleerd.

Ganzen

Opvallend is dat er nauwelijks ganzen tot broeden komen in de Eelder-en Peizermaden. Dit in tegenstelling tot de polders aan de andere kant van de rug van Tynaarlo, de Polders Oosterland en Lappenvoort. Hier broeden inmiddels 4 soorten ganzen met in totaal 40 territoria. De Grauwe gans broedt er sinds kort met 2 paar. Maar deze 2 paar kregen bijna evenveel jongen groot als de 22 paar Nijlgans. De Canadese gans broedt hier met 13 paar, maar vanaf juni worden hier al grote groepen van zo'n 100 niet broedende Canadezen gezien. Dit aantal loopt op tot zo'n 400 in november. Deze groep slaapt op het water van het Friese veen en foerageert in de Polders Oosterland en

lappenvoort. Waarom zien we deze ontwikkelingen niet of nauwelijks in de Eelder-en peizermeden? Is het gebrek aan open water om rustig te kunnen slapen? Is er te weinig broedhabitat? Of is de Vos in staat de aantallen laag te houden? Dit laatste is goed mogelijk. We zien dat de Vos de populatie broedende ganzen in het Friese Veen onder controle houdt. Op een eilandje in het Friese Veen waren op 5 mei nog 12 nesten van verschillende soorten ganzen. Op 11 mei waren alle nesten overhoop gehaald en er lagen ook een stuk of vier dode volwassen ganzen. Weer een week later was alles verdwenen. Blijkbaar is de Vos zelfs bereid een stukje te zwemmen voor een rijk gedekte tafel. De komende jaren zullen we de aantalsontwikkelingen monitoren van de broedende ganzen. Er wordt namelijk wel meer broedhabitat en open water ontwikkeld. Daarnaast blijven er ook beweide graslanden die als opgroeihabitat kunnen dienen.

Extreme neerslag

In augustus en september kregen we te maken met veel neerslag, heel veel neerslag. Dit is niet de eerste keer dat de nazomer extreem nat was. In een veengebied als de Onlanden kun je het maaien en afvoeren van de tweede snede dan wel vergeten. Daar kwam bij dat de afwatering plaatselijk geblokkeerd was door inrichtingswerkzaamheden. Deze inrichtingswerkzaamheden werden ook steeds lastiger uit te voeren. Vooral het grondtransport was op een gegeven moment niet meer mogelijk. Vandaar de vele bulten grond in het gebied.

Baggelwiek bij de Gouw en een vastgereden dumper in de Langmaten

Inrichting

Het inrichten van het gebied ging in maart van start. Een erg ongelukkige periode, omdat de natuur dan ontwaakt uit de winter en kwetsbaar is. Na een moeizame start werden uiteindelijk alle werkzaamheden in de broedtijd begeleid door twee veldecologen van Arcadis. Ook de terreinomstandigheden werden hier en daar onderschat. Zo hebben er verscheidene kranen en dumpers vastgezet. Nu zijn de meeste baggelwieken en slenken gegraven en kunnen we tevreden terugkijken op het afgelopen jaar. Er worden 18 petgaten, of eigenlijk baggelwieken, gegraven. Hiervan zijn er zo'n 10 klaar. Het slenkenpatroon in het oostelijke deel is voor een groot deel al klaar. Volgend jaar zullen de peilen worden verhoogd en zullen we zien of de slenken en het Langmaatmeer zich vullen met water.

Graven van slenken in de Peizerweering

Het gebied opnieuw leren kennen

Volgend jaar wordt het zaak om het gebied weer opnieuw te leren kennen. We hebben uiteraard een beeld bedacht hoe het gebied er uit moet gaan zien en we hebben doelen geformuleerd. Maar hoe gaat het in de praktijk? Denk bijvoorbeeld aan de afwatering en de waterpeilen. Maar ook de planten en dieren zullen in aantallen en locaties veranderen. Tenslotte zullen we uit moeten dokteren hoe het beheer wordt uitgevoerd. Waar kunnen we maaien en moet dat dan met rupsmachines of kan het met de trekker? Kunnen er koeien lopen? Of mag hier bosontwikkeling plaatsvinden? Allemaal van dit soort vragen zullen ons de komende jaren bezig gaan houden.

Slotplanten in het Leekstermeergebied een eerste impressie

door **Roelof Blaauw**, Staatsbosbeheer

Deze nazomer zijn we bij Staatsbosbeheer begonnen om een deel van het Leekstermeergebied op plantensoorten te inventariseren. Dit hebben we gedaan omdat er van het gebied weinig gegevens zijn of ze zijn erg verouderd. Het gaat met name om het waterbergingsgebied direct ten noordwesten van Sandebuurt, de Bolmert en de Jarrens. Omdat de graslanden over het algemeen nog lang in landbouwkundig gebruik zijn geweest heeft de nadruk vooral gelegen op de plantensoorten in de sloten. Bijkomend voordeel hiervan is dat er momenteel ook behoefte is aan informatie over plantensoorten die een rol kunnen gaan spelen in de moerasvorming van de Onlanden. Te denken valt hierbij aan soorten als Riet, Liesgras, Rietgras, Oeverzegge en Scherpe zegge.

De planteninventarisatie is nog niet afgerond en zal in 2011 voortgezet worden. Bovendien zijn de, tot op heden, verzamelde gegevens nog niet verwerkt. Toch is het boeiend nu al een korte impressie te geven omdat het gebied behoorlijk op de schop gaat en de veranderingen vermoedelijk heel snel zullen gaan.

De sloten in het gebied laten een zeer divers beeld zien wat betreft plantengroei maar er zijn wel wat hoofdlijnen aan te geven. Sommige soorten komen dominant voor in alle deelgebieden maar wel met plaatselijke verschillen. Zo zijn overal in het gebied sloten aan te treffen met onderstaande dominante soorten.

Sloten met Riet

Sloten met Grote Egelskop

Sloten met Grote lisdodde

Sloten met Oeverzegge (foto)

Sloten met Rietgras

Sloten met Mannagras

Dan zijn er sloten met een meer gevarieerde plantengroei, waarin de dominante soorten elkaar afwisselen of waar soorten opduiken die niet dominant zijn, maar nog wel veelvuldig voorkomen. We zien dan de volgende "slotsoorten" verschijnen, naast de hierboven al genoemde dominante soorten:

Sloten met Drijvend fonteinkruid (foto)

Sloten met Grote waterweegbree

Sloten met Klein Kroos

Sloten met Smalle of Brede waterpest

Sloten met Waterviolier

Tenslotte zien we sloten met een nog meer gevarieerde plantengroei waar "veel" soorten in voorkomen die maar over beperkte oppervlaktes

dominant zijn of juist in lage aantallen voorkomen. In deze sloten zien we veel nieuwe soorten verschijnen, zoals:

- Sloten met Naaldwaterbies (foto)
- Sloten met Zwanenbloem
- Sloten met Pijlkruid
- Sloten met Puntkroos
- Sloten Met Kleine watereppe
- Sloten met Hoge cyperzegge
- Sloten met Liesgras
- Sloten met Stijve zegge
- Sloten met Scherpe zegge
- Sloten met Snavelzegge
- Sloten Met Holpijp
- Sloten met Smalbladige fonteinkruiden

Uiteraard worden er bij dit type inventarisaties ook meer zeldzame soorten aangetroffen. Vermeldenswaard zijn Vlottende bies, Naaldwaterbies, Pilvaren, Ondergedoken moerasscherm en mogelijk op één plaats Kruidend moerasscherm. De soorten Naaldwaterbies en Pilvaren komen plaatselijk zelfs dominant voor en een enkele sloot zit zelfs helemaal vol met wel duizenden exemplaren.

De plantensoorten die zoal in de sloten zijn aangetroffen en ook de mate van voorkomen kan indirect iets zeggen over de milieuomstandigheden ter plaatse. Zo zijn er een aantal plantensoorten die bekend staan omdat ze groeien daar waar kwelwater voorkomt. Bekende soorten in dit verband zijn Waterviolier, Holpijp, Kleine watereppe, Grote boterbloem en Lidsteng, maar in dit gebied ook Liesgras en mogelijk zelfs Puntkroos. Andere soorten staan bijvoorbeeld weer bekend als "indicator" voor overgangsgebieden van veen naar klei. In dit gebied zijn Zwanenbloem en Pijlkruid daar voorbeelden van maar ook de Oeverzegge. Dit soort informatie zal echter pas uitgebreid onderzocht worden na afronding van de inventarisatie en pas dan ook zullen vergelijkingen worden gemaakt met vroegere inventarisaties voor zover aanwezig en voor zover mogelijk.

Er is bewust gekozen om de sloten met hun verschillende plantensoorten hierboven als een opsomming weer te geven. Dit geeft namelijk goed aan dat er nogal wat variatie te zien is in de sloten. Ook is het misschien een stimulans om zelf eens naar de slootplanten te kijken en vooral ook wat de waterberging met deze slootplanten zal gaan doen. Sommige sloten zullen namelijk verdwijnen, anderen worden half dichtgegooid en een aantal blijft gewoon intact. Ook wordt een aantal sloten als het ware

opgenomen in aangrenzende laagtes waar geplagd is. Tenslotte zullen veel sloten een behoorlijk hoger waterpeil krijgen en mogelijk ook met een andere waterkwaliteit. Hoe zullen de plantensoorten op al die veranderingen gaan reageren? Zullen de slootplanten zich gaan verspreiden over het hele waterbergingsgebied? Verdwijnen de zeldzame soorten of komen er juist nog meer bij? Zullen er nog "kwelplanten" te vinden zijn? Zullen andere soorten gaan domineren? Kortom, ook op dit vlak, veel vragen en uitdagingen in de Onlanden.

Dit verhaal is een samenvatting van een uitgebreid artikel dat binnenkort wordt geplaatst in het tijdschrift De Grauwe Gors van Avifauna Groningen.

Rietzangers (*Acrocephalus schoenobaenus*) rond het Leekstermeer

door René Oosterhuis, Het Groninger Landschap

In de vorige Nieuwsbrief stond al een verslag van een inventarisatieronde van Rietzangers bij het Leekstermeer. Inmiddels is het broedseizoen voorbij en is ook de inventarisatie van de Rietzanger afgerond. Er zijn tijdens de integrale telling 235 territoria van Rietzangers vastgesteld in het Natura2000 gebied Leekstermeer (figuur 1). Hiermee is het een veel voorkomende broedvogel in het Leekstermeergebied. De soort komt, verspreid in het gehele gebied, voor op vrijwel alle plekken waar riet aanwezig is. De belangrijkste concentratie bevindt zich in de rietzone langs het meer zelf met 2-3 territoria per 100 meter rietoever. De dichtheden zijn het hoogst op de plekken waar de rietkraag overgaat in een kruidenrijke strook met onder andere Zegge, Pitrus, Liesgras en Rietgras. Deze strook wordt langs een deel van de oever beschermd door een raster, zodat er geen vee bij kan komen. Op de plekken waar het vee wel de rietkraag kan bereiken is de rietkraag smal en ontbreekt de kruidenrijke ruigte en is het aantal Rietzangers lager. Ook in de rietkragen langs de Matsloot en de Rodervaart zaten tientallen Rietzangers. Naast territoria in de rietoevers waren er ook diverse territoria in met riet begroeide sloten en overhoekjes in de rest van het gebied. De aanwezigheid van overjarig riet is een belangrijke eis waar het biotoop van de Rietzanger aan moet voldoen. Waarbij ze al genoeg nemen met enkele vierkante meters riet.

Territoria van Rietzanger in het Leekstermeergebied in 2010.

De doelstelling van Natura 2000 voor Rietzangers rond het Leekstermeer gaat uit van een geschikt leefgebied voor een populatie van 10 broedparen (LNV 2007). Dit getal is gebaseerd op een rapport van SOVON, opgesteld aan de hand van gegevens uit 1999-2003 (SOVON & CBS 2005). Hierin wordt een populatieomvang aangegeven voor die periode van gemiddeld 12 territoria. Gezien de landelijke positieve trend (een verdubbeling van de populatie in de afgelopen 20 jaar, SOVON 2010) en het huidige aantal territoria is er in het rapport van SOVON (SOVON & CBS 2005) sprake van een onderschatting van het aantal territoria geweest. Naar alle waarschijnlijkheid zaten er in 1999-2003 al vele tientallen territoria in het Leekstermeergebied.

Inmiddels is in januari 2010 door het Ministerie van LNV het instandhoudingsdoel voor Rietzanger bijgesteld van 10 naar 70 territoria (LNV 2010). Hiermee wordt deels tegemoet gekomen aan de aanbeveling van de provincie Drenthe om het aantal bij te stellen tot 100 (Provincie Drenthe 2009). Het werkelijk getelde aantal (235 territoria in 2010) ligt veel hoger dan het instandhoudingsdoel.

Instandhoudingsdoelen zijn een belangrijk onderdeel van Natura2000 en het is dan ook belangrijk dat er gewerkt wordt met **REALISTISCHE** getallen die een benadering van de werkelijkheid zijn. Ontbreken realistische getallen dan is het wenselijk om deze alsnog te verzamelen in plaats van een schatting te maken op basis van kleine, niet representatieve steekproefgebieden.

de Matsloot, ook prima Rietzanger biotoop

They've got him!!

door **Wim van Boekel**

De voortvluchtige pelikaan Groenerick, die half juli samen met twee lotgenoten wist te ontsnappen uit safaripark Beekse Bergen, is op 1 december eindelijk gegrepen. De illegaal in de Onlanden verblijvende buitenlander werd door een boer betrapt tijdens een inbraakpoging in een schapenstal ten noorden van Enumatil. De pelikaan was vermagerd en lichtgewond, maar de maanden in vrijheid had hij verder goed door weten te komen.

Na zijn ontsnapping dook Groenerick eind juli op bij het Bergboezem langs het Lettelberterdiep. Hier vertoefde hij vaak in gezelschap van Lepelaars en andere vreemde vogels. Ook werd hij met enige regelmaat signaleerd in de weilanden bij de Lettelberter Petten. Pogingen hem in de val te laten lopen mislukten keer op keer, ondanks inzet van zijn companen Rooderick en Blauwerick en het gebruik van andere lokmiddelen, zoals vis. Dat hij nu toch gepakt kon worden heeft ongetwijfeld met het winterweer te maken.

FLUIT DIT KABINET TERUG!!

door **Wim van Boekel**

Dat het huidige kabinet niet veel boodschap heeft aan behoud van de natuur in Nederland mag inmiddels duidelijk zijn. Luister anders maar eens naar de uitspraken van de staatssecretaris van landbouw. Hoogste tijd dus om aan de hobbyboer uit oost-Groningen en zijn kornuiten te laten weten dat een groot deel van de Nederlandse bevolking de natuur in ons land wel degelijk belangrijk vindt.

Verschillende natuurorganisaties hebben al actie ondernomen. Ook Vogelbescherming Nederland voegt zich hierbij, middels een actie die op 5 december in het radioprogramma Vroege Vogels van start gaat. Tot 31 december wordt iedereen die wel hart heeft voor de natuur opgeroepen deel te nemen aan de actie. Dat kan al op 6 december om 12 uur, op het Centraal Station van Utrecht. Daar wordt dan door vele natuurliefhebbers (vooralnog symbolisch) het kabinet terug gefloten. Daarnaast wordt iedereen opgeroepen een nieuwjaarskaart naar de premier te sturen. Meer informatie over de actie is te vinden op de website van Vogelbescherming. Help mee dit kabinet terug te fluiten! Hoe eerder dat gebeurt, hoe beter voor de natuur.

A graphic with a red background. At the top, the word 'FLUIT' is written in large, white, bold letters. Below it, 'DIT KABINET' is written in smaller white letters, and 'TERUG' is written in the largest white letters. To the left of 'DIT KABINET' is a small black silhouette of a bird. Below the text is a photograph of several birds, likely swallows, with their beaks open as if they are singing or calling. In the top right corner of the photo, the logo for 'Vogelbescherming NEDERLAND' is visible. At the bottom of the graphic, a red banner contains the text 'GEEF VOGELS EN NATUUR TOEKOMST!' in white. Below the banner, the website address 'www.vogelbescherming.nl' is written in white.

De Broekenweering, een botanisch juweeltje

Beschrijving van de vegetatie en de veranderingen hierin aan de hand van opnamen uit 1977 en 2010

door Willem Stouthamer, Inge Somhorst en Edwin Dijkhuis (KNNV Groningen)

Introductie

De afdeling Groningen van de Vereniging voor Veldbiologie (KNNV) heeft in 2010 voor Natuurmonumenten (NM) een totaal inventarisatie uitgevoerd in de Broekenweering, een deel van de Peizermaden. Er is o.a. gekeken naar vogels, insecten, paddenstoelen, gallen en planten.

De plantenwerkgroep kreeg van NM een bijzondere opdracht. Het herhalen van een vegetatiekartering van zo'n 30 jaar geleden [1]. Voorwaar geen sinecure want het betreft 27 percelen!

Luchtfoto van het onderzoeksgebied

Gebiedsbeschrijving

De Broekenweering ligt ten oosten van de Groningerweg (N372), de doorgaande weg van Peize naar Groningen. Het is een afwisselend gebied dat bestaat uit natte gras- en hooilandpercelen, elzensingels en elzenbroekbosjes. Het wordt doorsneden door de Zanddijk. Deze verbindt Peizerwold met de zandopduiking direct ten oosten van de Nieuwe sloot. Op de minuutkaart uit 1811 wordt dit gebied heel toepasselijk 'het Zand' genoemd.

Het gebied maakt deel uit van het Noord-Drentse woldgebied, dat vanaf 1100 in ontginning is gebracht. Het Wold bestond waarschijnlijk (deels) uit moeilijk toegankelijk broekbos. Op historische kaarten wordt het gebied ten zuiden van de zanddijk nog lang als "Het Wold" aangeduid (zie kaartjes). De huidige broekbosjes, waarin zich petgaten bevinden, hebben een ouderdom van ongeveer 60 tot 80 jaar en zijn het gevolg van kleinschalige turfwinning in het gebied. Voor het laatst is dit gebeurd in de jaren veertig. Op de kaartjes uit 1926, 1935 en 1980 zijn deze petgaten nog goed te zien. Ook is er in de jaren veertig in het kader van de werkloosheidsbestrijding een boomgaard aangelegd en is er een poging gedaan tot bosbouw. De aanwezigheid van Larix en Fijnspar op de hogere delen van het broekbos dat gelegen is aan de zuidzijde van de Zanddijk zijn hier de stille getuigen van.

Minuutplan 1811

Kaartbeeld 1926

Kaartbeeld 1935
Bron kaartjes: watwaswaar.nl

Kaartbeeld 1970

De bodem bestaat uit rietzeggeveen met een dikte van 1 tot 1,5 meter. Het gebied stond vroeger onder invloed van de zee. Tijdens overstromingen is daarbij klei afgezet. Hierdoor is het veen in de ondergrond plaatselijk kleilig van karakter. Het gebied is laag gelegen, het maaiveld ligt op circa 20 tot 90 cm beneden NAP. Doordat het op de overgang naar de hoger gelegen zandgronden (het Drents Plateau) ligt is er in het gebied sprake van kwel. De laagst gelegen percelen zijn zeer nat en staan gedurende een deel van het jaar onder water.

Het gebied is na uitvoering van een ruilverkaveling begin jaren zeventig in beheer gekomen van Staatsbosbeheer, thans in handen van Natuurmonumenten. Het beheer van de natte hooilanden bestaat uit eenmaal per jaar maaien en afvoeren in september. Sinds twee jaar blijft 5% van de vegetatie staan ten behoeve van late zaadzetting en insecten. Er wordt geen beheer uitgevoerd in de elzenbroeken. Het waterbeheer tot aan de huidige herinrichting van de Peizermeden bestond uit het vasthouden van water tot een bepaald peil. Dit peil is in de jaren negentig verhoogd.

Uitgevoerd onderzoek

De plantenwerkgroep heeft het onderzoeksgebied in de periode april tot en met oktober 2010 geïnventariseerd. De resultaten van het totale onderzoek worden maart 2011 gepresenteerd.

In dit verslag worden alleen de resultaten van het vegetatieonderzoek besproken.

Begrenzing onderzoeksgebied en perceelnummering

Per perceel is een totaal lijst gemaakt van de aangetroffen soorten. Daarnaast is van elke aangetroffen soort, in overeenstemming met de in 1977 gebruikte methodiek, een schatting van de abundantie gemaakt met behulp van de schaal van Tansley (zie tabel 1).

Tabel 1. De gebruikte abundantieschaal

Tansley schaal		Decimale schaal
vr (very rare)	Zeer zeldzaam	1
r (rare)	Zelden	2
o (occasionally)	Verspreid, af en toe, plaatselijk	3
fr (frequent)	Regelmatig, algemeen voorkomend	5
a (abundant)	Zeer algemeen, aspect bepalend	7
d (dominant)	Dominant, overheersend	8
va (very abundant)	Zeer dominant	9

Om inzicht te krijgen in de relatie tussen vegetatie en bodem, en de tussen 1977 en 2010 plaatsgevonden veranderingen, zijn indicatiewaarden van Ellenberg (zie tabel 2) in het onderzoek betrokken [6]. Dit zijn indicatiewaarden per soort die samenhangen met de eis die een plant aan zijn omgeving stelt. Per perceel zijn op basis van de aangetroffen soorten gemiddelde Ellenbergwaarden voor zuurgraad, voedselrijkdom (stikstof) en vochtigheidsgraad berekend. Soorten met een hoge bedekking tellen in de berekening zwaarder mee dan soorten die zeldzaam voorkomen. Ten behoeve van de berekeningen zijn de abundantieschattingen omgezet in een decimale schaal.

Tabel 2. De gebruikte Ellenberg indicatiewaarden en hun betekenis

Parameter	Schaal en betekenis
Zuurgraad	1-9: zure bodems – basische of kalkrijke bodems
Voedselrijkdom	1-9: voedselarme bodems – voedselrijke bodems
Vochtigheidsgraad	1-12: droge bodems – water

Voor de parameters zuurgraad, voedselrijkdom en vochtigheidsgraad worden door Ellenberg ook x (= indifferent) en ? (= onbekend volgens Ellenberg) onderscheiden. Soorten waarvoor dit geldt zijn niet meegenomen in de berekening.

Beschrijving van de vegetatie en de veranderingen hierin

Elzenbroekbosjes

De broekbosjes bestaan uit legakkers met daartussen petgaten in verschillende stadia van verlanding. Alleen perceel 5 bevat geen petgaten. Plaatselijk zijn de elzenbroekbosjes fraai ontwikkeld met kenmerkende soorten als Moerasvaren, Stijve zegge, Pluimzegge, Gele lis, Bitterzoet en Zwarte bes. Wateraardbei is zeldzaam, maar weet in enkele broekbosjes stand te houden. Grauwe wilg, Hoge cyperzegge, Pluimzegge en Gewone engelwortel zijn, als gevolg van voortschrijdende successie, sinds 1977 duidelijk op hun retour. Dit geldt ook voor ruigteplanten als Gestreepte witbol en Grote brandnetel. Gewone braam heeft zich echter in de ondergroei van enkele bosjes sterk uitgebreid. De voedselrijkdom is de afgelopen 30 jaar iets verminderd (zie tabel 3), ook lijken de elzenbroekbosjes op basis van de gemiddelde indicatorwaarden wat natter te zijn geworden. De dominante boomsoort is Zwarte els. Es is zeldzaam, alleen in perceel 12 komt het wat algemener voor. Kamperfoelie komt regelmatig en Hop slechts af en toe voor. Opvallend is dat Zachte berk sterk in aantal is afgenomen en uit veel broekbosjes is verdwenen. Zomereik, Gewone vlier en Hulst hebben zich echter pas na 1977 gevestigd. Dat geldt ook voor het sierlijke Bosgierstgras, dat nu in een drietal bosjes voorkomt.

In de berm langs de Zanddijk en geheel westelijk in de percelen 22 en 23 (dus op de flank van de zandrug waarop Peizerwold ligt) komt Bosanemoon voor. Een soort die kenmerkend is voor oude bosgroeiplaatsen.

Tabel 3. Gemiddelde Ellenberg indicatiewaarden voor 1977 en 2010

Perceel	Vocht		Zuurgraad		Stikstof	
	1977	2010	1977	2010	1977	2010
Hooilandjes						
4	7,58	8,30	5,70	4,89	4,56	3,72
7	7,04	8,12	5,86	5,23	5,09	4,72
9	7,77	8,19	6,10	5,10	5,48	4,65
10 en 14	6,32		5,47		5,76	
10		8,08		5,20		4,83
14		7,58		5,48		5,66
11 en 16	6,92		5,51		5,84	
11		7,69		5,12		5,10
16		7,60		5,24		5,13
Elzenbroekbos						
5	7,63	8,28	5,97	6,14	5,97	5,16
12	7,72	8,05	5,70	5,70	5,83	5,31
17	7,39	8,17	5,61	5,68	5,65	5,56
27		7,58		5,91		5,98

Legenda:

Schaal	Vocht	Zuurgraad	Stikstof
1	Extreem droge standplaatsen	Sterk zure bodems	Zeer stikstofarm
2	Extreem droge standplaatsen tot droge standplaatsen	Sterk zure tot zure bodems	Zeer stikstofarm tot stikstofarm
3	Droge standplaatsen	Zure bodems	Stikstofarm
4	Droge standplaatsen tot droge/vochtige standplaatsen	Zure tot zwak zure bodems	Stikstofarm tot matig stikstofarm
5	Droge/vochtige standplaatsen	Zwak zure bodems	Matig stikstofarm
6	Droge/vochtige tot	Zwak zure tot zwak	Matig stikstofarm tot

	vochtige standplaatsten	baisische bodems	stikstofrijk
7	Vochtige standplaatsen	Zwak basische bodems	stikstofrijk
8	Vochtige tot natte standplaatsen	Zwak basische tot sterk basische bodems	Uitgesproken stikstofrijk
9	Natte standplaatsen	Sterk basische bodems	Zeer uitgesproken stikstofrijk
10	Waterplanten, kenmerkend voor tijdelijk droogvallen	-	-
11	Waterplanten, bladen in contact met lucht	-	-
12	Onderwaterplanten	-	-

Hooilandjes

Ten noorden van de Zanddijk liggen enkele waardevolle natte hooiland percelen vanwege het voorkomen van zeldzaamheden als Paardenhaarzegge en Moerasstrepzaad. Het betreft de laagst gelegen percelen 3, 4, 7 en 9.

Paardenhaarzegge (*Carex appropinquata*) behoort in Nederland tot de zeldzame en bedreigde plantensoorten (Rode Lijst: Kwetsbaar) [7]. Eerder heette deze zegge *Carex paradoxa* en Zeldzame zegge [8]. De meeste Nederlandse vindplaatsen bevinden zich in de beekdalen van Noord- en Midden-Drenthe. Tijdens de atlasperiode is het opgegeven van 10 km-hokken in de Eelder- en Peizermeden [4]. Het meetnet van de WFD laat voor Drenthe een schrikbarende achteruitgang zien (afname van 80%). In 1977 kwam Paardenhaarzegge voor in vijf percelen in de Broekenweering (4, 6, 7, 9 en 25). In de meeste percelen was het destijds al zeldzaam (enkele pollen). Alleen in perceel 4 kwam het regelmatig (frequent) voor. In 2010 hebben we Paardenhaarzegge in drie percelen teruggevonden. In perceel 4 gaat het nog steeds om een omvangrijke groeiplek met enkele tientallen exemplaren. Ook in het aangrenzende perceel 3 komen meerdere pollen voor. Paardenhaarzegge stelt vrij specifieke eisen aan haar standplaats. Het groeit op natte, matig voedselrijke, zwak zure tot neutrale standplaatsen en is gebonden aan plaatsen met een regelmatige toevoer van baserijk grondwater [5]. In 1977 zijn in verschillende percelen over een traject grondboringen verricht. Hieruit blijkt dat het veenpakket onder perceel 4, aan de oostzijde geleidelijk overgaat in een zandrug.

Mogelijk dat juist op deze overgang de voor Paardenhaarzegge vereiste hydrologische condities (toestroming van baserijk grondwater en geen ophoping van 'zuur' regenwater) aanwezig zijn. Op de kaart uit 1815 (minuutplan) en 1926 lijkt ter plekke van perceel 4 een aftakking naar de Nieuwe Sloot te lopen. Dit verklaart mogelijk ook de gebogen vorm van de oostgrens in de verder rechte strokenverkaveling. Deze beekloop liep door in de richting van perceel 7. Dit deelgebied wordt op het minuutplan dan ook toepasselijk als 'De Streng' aangeduid. Ter plekke van deze oude loop bevinden zich nu de meest waardevolle hooilandjes. Tussen 1926 en 1935 is de Nieuwe Sloot rechtgetrokken (zie topkaartjes) en is de bosopslag van perceel 4 en 7 verwijderd.

Moerasstreekzaad (*Crepis paludosa*) behoort net als Paardenhaarzegge tot de zeldzame en bedreigde plantensoorten (Rode Lijst: Kwetsbaar). In Drenthe is Moerasstreekzaad nagenoeg beperkt tot de stroomdalen van de Drentsche Aa [3]. Daarbuiten komt het alleen in de Broekenweering voor. In 1974 is het hier voor het eerst aangetroffen in een soortenrijk nat hooiland. In 1977 bleek Moerasstreekzaad hier voor te komen in zeven percelen. In de meeste percelen was het destijds al (zeer) zeldzaam. Alleen in perceel 4 kwam het plaatselijk wat meer voor. In 2010 hebben we Moerasstreekzaad in twee percelen teruggevonden. In perceel 4 gaat het nog maar om enkele planten. Daarnaast groeien enkele planten in de bosrand (perceel 22), op de bovenrand van een sloot. Moerasstreekzaad gaat dus achteruit in het gebied. Dat geldt ook voor Kleine valeriaan (foto) die verdwenen is uit verschillende hooilandjes en nu alleen nog zeldzaam voorkomt in perceel 4. Blauwe knoop hebben we ondanks goed zoeken niet teruggevonden. In 1977 kwam het zeldzaam voor in perceel 4 en 9.

Vergelijking van de vegetatieopnamen voor de natte percelen 4, 7 en het oostelijke deel van de percelen 9 en 10 laten grote veranderingen in de vegetatie zien. Soorten van vochtige, bemeste graslanden, zoals Kruipende boterbloem, Gewoon reukgras, Rood zwenkgras, Madeliefje, Gestreepte witbol, Veldbeemdgras, Veldzuring, Speer- en Akkerdistel kwamen in 1997 nog (zeer) algemeen voor. Dertig jaar verschraling- en vernattingsbeheer door SBB en NM heeft geleid tot een sterke afname van deze soorten. Toegenomen zijn soorten van kleine zeggen vegetaties zoals Zwarte zegge, Snavelzegge, Blauwe zegge, Zompzegge en Zomprus. Sterzegge (perceel 9) is nieuw. Wateraardbei, Waterdrieblad, Egelboterbloem, Schildereprijs en Moerasbastaardwederik zijn eveneens toegenomen. Ook verschillende soorten van Dotterbloemhooiland als Dotterbloem, Lidrus, Tweerijige zegge en Moeraslathyrus (alleen 4) hebben zich uitgebreid. Plaatselijk, bijvoorbeeld in perceel 3 en een aangrenzend deel van perceel 4, komt ook veel Stijve zegge voor. De beschreven hooilandpercelen lijken op basis van de berekende indicatorwaarden in de afgelopen 30 jaar natter, zuurder en voedselarmer geworden (zie tabel 3).

Conclusie

De Broekenweering is een botanisch juweeltje. De aanwezigheid van enkele tientallen pollen Paardenhaarzegge maakt het heel bijzonder. Dertig jaar verschraling- en vernattingsbeheer door SBB en NM heeft ter plekke van de natste percelen geleid tot een toename van soorten van dotterbloemhooiland en fraaie kleine zeggenvegetaties. Het was een genoegen om er een seizoen lang te mogen rondlopen.

Geraadpleegde bronnen:

1. Hofman, P. en C. Procé (1979). De Broekenweering. Testen en vergelijken van enkele vegetatiekundige uitwerkingsmethoden (Londo, Inversen en Ellenberg). Vegetatiebeschrijving en beheerplan. Doctoraalverslag Rijksuniversiteit Groningen
2. Bruijn, O. de (1977). De zeggen in het stroomgebied van de Drentsche Aa. Deel 2: Carex-flora. Doctoraalverslag Rijksuniversiteit Groningen
3. Minuutplan. Te raadplegen via www.watwaswaar.nl. Hier zijn ook topografische kaarten vanaf 1850 te raadplegen
4. Atlas van de Drentse Flora, 1999. Werkgroep Florakaractering Drenthe, in samenwerking met provincie Drenthe. Schuyt & Co Uitgevers en Importeurs b.v., Haarlem'
5. Weeda, E. J., R. Westra, CH. Westra & T. Westra (1994). Nederlandse oecologische flora. Deel 5. Wilde planten en hun relaties
6. Ellenberg, H. (1974). Indicator values of vascular plants in Central Europe
7. Beringen R. en P. Bremer (1997) Paardenhaarzegge in Overijssel, Nieuwsbrief 16 Floron-FWT
8. Weevers Th.,B.H. Danser en J.Hermans (1954). Flora Neerlandica deel 1, afl. 3 Cyperraceae Carex, blz. 107/108

Sommige dieren zie je zelden, omdat ze 's nachts actief zijn of een verborgen leven leiden. Gelukkig laten ook die dieren allerlei sporen achter in het veld, waardoor je weet dat er ze zijn.

In de Nieuwsbrief belicht **Aaldrik Pot** van Staatsbosbeheer telkens een ander spoor.

Snowtracking

Waarom klinkt dezelfde activiteit in het Engels altijd spannender dan in het Nederlands? Want zeg nou zelf, ook al ben je nog zo'n taalpurist als ik, bij snowtracking krijg je een heel ander gevoel dan bij sneeuwsporenzoeken.

Hoe dan ook, het is beide even interessant. Met al een kleine oprisping van koning Winter in de achterzak leek het me goed om eens wat langer stil te staan bij die verschillende sporen die je kunt aantreffen in de sneeuw. In tegenstelling tot wat veel mensen denken is sneeuw niet altijd even ideaal om sporen te herkennen. Prenten, oftewel pootafdrukken van dieren, smelten vaak een beetje uit waardoor ze van een veel groter beest afkomstig lijken, dan ze in werkelijkheid zijn. Het zou me dan ook niet verbazen als de eerste wolf in Nederland in de winter wordt 'gespoord'. Maar dat terzijde.

Sneeuw geeft je als spoorzoeker wel de mogelijkheid om beesten over grote afstand te volgen. Van een Vos kun je op die manier bijna zijn hele patroon ontrafelen. Met een beetje fantasie leest het als een spannend boek.

Op de foto rechtsboven is de prent van een Vos in de sneeuw te zien. De prent is een beetje ovaal, in tegenstelling tot de pootafdruk van een hond (hond = rond). Daarnaast is er een duidelijke scheidslijn tussen de voortenen en de achtertenuen. Bij een hond lopen de achtertenuen door tot halverwege de voortenen. Op de foto linksonder is weer het loopspoor van een Vos in wat diepere sneeuw te zien. Op een gegeven moment heeft de Vos waarschijnlijk een muis in de neus. Met een sprongetje probeert hij vervolgens de muis te verrassen. Als dat niet meteen lukt, graaft hij de muis met snelle graafbewegingen uit.

Het loopspoor van een Haas in de sneeuw ziet er heel anders uit (foto rechts). Dat kenmerkt zich door twee pootafdrukken naast elkaar met twee in lijn daarachter. In deze zogenaamde spronggalop worden de achtervoeten voor de voorpoten gezet. Dit typische spoor is ook te zien bij Konijnen en sommige muizensoorten.

Misschien wel een van de mooiste sneeuwsporen is die van een roofvogel of uil die een muis heeft gepakt (foto 4). Nadat de vogel de muis heeft verschalkt, vliegt hij vaak naar een veilige en beschutte plek om de muis te verschalken. Uilen schrokken de muis soms ook terplekke naar binnen. Bij het weer opvliegen, laten de uiteinden van de vleugels een markante afdruk na in de sneeuw.

Tot slot een uitsmijter (foto hieronder). De prenten van dit beest vind je vooral aan de randen van De Onlanden. Het is vooral 's nachts actief. Overdag houdt het zich schuil in huizen van mensen, waar je zijn aanwezigheid niet opmerkt omdat ze de hele dag ligt te slapen. Het lijkt erop alsof er de laatste jaren steeds meer komen, althans op mijn nachtelijke rondjes zie ik ze steeds vaker. In ieder geval vaker dan ieder ander dier. Ik vraag me wel eens af wat de impact van deze soort is op bijvoorbeeld een weidevogelpopulatie. Vossen hebben wat dat betreft een slechte naam, maar ik denk dat deze soort een jonge Grutto of Kievit ook wel kan waarderen. Hoe dan ook, ik ben wel benieuwd hoe vaak jij in De Onlanden het spoor van een Steenmar..., sorry ik bedoel de huiskat tegenkomt.

